

Speech Acts, Cambridge 1969; Mustafa Cemâleddin, *el-Bahsû'n-naḥwî 'inde uşûliyyîn*, Bağdad 1980, s. 258-275; J. Habermas, *Theorie des kommunikativen Handelns*, Frankfurt 1981, I-II; Stephen C. Levinson, *Pragmatics*, Cambridge 1983; Ali Cârîm, *el-Belâğatü'l-vâzîha*, Kahire 1984; Besyûnî Abdülfettâh Besyûnî, *'Il-mû'l-me'ânî*, Kahire 1408/1988, s. 77-165; G. Bohas v.dğr., *The Arabic Linguistic Tradition*, London 1990, s. 130-131; Nasrullah Hacımüftüoğlu, "Ahmet Cevdet Paşa'nın Belâğat-ı Osmaniye'si ve Yankıları", *Ahmet Cevdet Paşa (1823-1895), Vefatının Yüzüncü Yılına Armağan*, Ankara 1997, s. 185-222; Pierre Larcher, "Quand en Arabe on parlait de l'arabe ...", *Arabica*, XXXV, Leiden 1988, s. 117-142; XXXVIII (1991), s. 246-273; XXXIX (1992), s. 358-384.

TAHSİN GÖRGÜN

3. Fıkıh. "İcat ve ihdas" anlamına gelen inşâ dilde ve buna bağlı olarak fıkıhta, söylenmesiyle aynı zamanda bir fiili de gerçekleştirmiş olan ifadeler için kullanılmaktadır. İnşâî ifadeler, mahiyetleri gereği kendilerinde aynı zamanda bir talep unsuru taşıdıkları için bir şeyin yapılması veya yapılmamasıyla ilgili iradenin dildeki karşılığını teşkil eder. Bu tip ifadelerdeki talep unsuru onların normatif bir muhteva taşıdığını göstermekte olup bu özellik lafızdan hüküm çıkarmayı da mümkün kılmaktadır. Dolayısıyla inşâî ifadelerin mahiyetlerinin tesbiti, fıkıh ilminde lafızlardan hüküm elde edilmesi işleminin anlaşılması için gerekli görülür ve bu husus fıkıh usulü eserlerinin önemli konularından birini teşkil eder.

İnşâî bir ifadenin doğrudan ilgili olduğu (müteallak) husus öncelikle onun söylenmesiyle gerçekleşen fiil olduğundan inşâî ifadeler müteallaklarını kendileri oluşturur. Bu yönleriyle de müteallakları olmuş veya olacak olanı bildiren, yani müteallakını kendisi oluşturmayan haberlerden ayrılır. Gerçek anlamıyla inşâî ifadeler emir, nehiy, soru, dua, temenni gibi kiplerin kendilerinde taşıdıkları anlamlara tekabül ederken sadece olanı veya olacağı bildirmekle birlikte bunun ötesinde ek bir şeyi ifade eden bazı ihbârî ifadeler de mecazen "inşâ anlamında haber" olarak adlandırılmaktadır. Buna göre emir, nehiy, soru, dua, temenni gibi kiplerde söylenen sözler aynı zamanda emretme, yasaklama, soru sorma, dua etme, temenni etme fiillerinin de gerçekleşmesi anlamına gelmektedir; bunun yanında özellikle akidlerde ve tayinlerde kullanılan "kabul ettim, sattım, tayin ettim" gibi ifadeler sığa olarak haber olsalar da mecazen inşâ olmakta ve kabul etme, satma, tayin etme fiillerinin gerçekleşmesi-

ni ifade etmektedir (Ebû'l-Bekâ, s. 197-198).

İlk dönemlerde terim olarak inşâ kullanılsa da kavram olarak inşâ, hem terim hem kavram olarak haberdan tefrik edilip talep veya emir ve nehiy diye adlandırılmıştır. Meselâ tâbiîn dönemi müfessirlerinden Mücâhid b. Cebr, Saîd b. Cübeyr ve İkrime el-Berberî, neshin sadece bir şeyin yapılmasını veya yapılmamasını ifade eden emir ve nehiyler için söz konusu olduğunu, olmuş veya olacak bir şeyi bildiren haberlerde neshin söz konusu edilemeyeceğini söylemişlerdir. Dahhâk b. Müzâhim ise diğerleriyle aynı görüşü paylaşmakla birlikte bazı haberlerin emir ve nehiy anlamına geldiğini, emir ve nehiy anlamında kullanılan haberlerin de neshe konu olabileceğini ifade etmiştir (Hibetullah b. Selâme, s. 23-24). Bu tefrik oldukça yaygın bir şekilde usul eserlerinde kullanılarak sözün haber, istihbar ve talep kısımlarına ayrıldığı kabul edilmiştir ki istihbar ve talep kısımları inşâ kategorisine tekabül etmektedir (Şemsüleimme es-Serahsî, *el-Uşûl*, I, 11; Ebû'l-Muzaffer es-Sem'ânî, I, 50; Ebû'l-Vefâ İbn Akil, I, 54-58). Bilinen fıkıh usulü eseri müellifleri arasında inşâ kelimesini, "kendisiyle bir fiilin gerçekleştirildiği söz" anlamında bir terim olarak ilk defa kullanan kişi Hanefî fakih Ebû Zeyd ed-Debûsî'dir. Debûsî konuşma nevilerinin ihbar, istihbar, emir ve nehiy olmak üzere dörde ayrıldığını söyledikten sonra "kölemi sattım" veya "onu âzat ettim" ifadeleriyle, "köleyi satma" ve "onu âzat etme" fiillerinin gerçekleştiğini (inşâ) belirtmektedir (*Takvîmü'l-edille*, vr. 13^b). İfadelerin emir-nehî ve haber olarak tasnifi ilk dönemlere kadar gitmekte ve bu tasnifin usule müteallik bir mesele olarak başından itibaren fukahayı ilgilendirdiğini söylemek mümkün olmaktadır.

Fukaha dinin medarı olarak emir ve nehiyleri görürken (Şemsüleimme es-Serahsî, *el-Uşûl*, I, 11) İbn Haldûn şer'î haberlerin çoğunun inşâî bir karakter taşıdığını söyler (*Mukaddime*, I, 331). Dinin esas itibarıyla inşâî olması ve inşâî olanın din açısından tayin edici bir konumda bulunması, dinin vahiy yoluyla ifade edilmiş olan ilâhî irade dışında bir kaynağının olmayacağını da göstermektedir. Bundan dolayı fıkıh usulü kitaplarında inşâî ifadelerin en önemlilerini teşkil eden ve dinî bildirimin inşâî özelliğini gösteren emir ve nehiy bahisleri, üzerinde en fazla durulan konulardan olduğu gibi Hz. Peygamber'den nakledilen haberler de ilk

bakışta sadece onun ne yaptığını ve ne söylediğini bildiren haberler olmakla birlikte inşâî özellikleri dolayısıyla dikkate alınmıştır.

İnşâî ifadeler, fıkıh usulünde genel anlamda dinle ve özel olarak da hükümlerin esasını teşkil eden asıllarla alâkalı açısından ele alınmıştır. Bu durumda daha çok emir ve nehiy gibi inşâî ifadelerle onların anlamları arasındaki ilişki üzerinde durularak inşâî ifadelerin hükümlerin tesbiti açısından yeri ve önemi incelenmiştir. İnşâî ifadelerin usuldeki yeri bir taraftan içerdikleri normatif güç (icap veya ilzâm) üzerinde yoğunlaşırken diğer taraftan hüsün ve kubuh meseleleri yine bu ifadelerin içerdikleri hususlar olarak ele alınmış, özellikle emir ve nehiyler, ah-lâkî açıdan iyi ve kötünün ne olduğunun anlaşılmasının da esasları olarak görülmüştür (Şemsüleimme es-Serahsî, *el-Uşûl*, I, 60-65, 78-79; Ebû'l-Vefâ İbn Akil, I, 111). İnşâ ile ilgili bu anlamda ilk sistematik tahlillerden birinin Şehâbeddin el-Karâfî tarafından yapıldığı, onun haberle inşâ arasındaki farkı müstakil bir başlık altında ele aldığı görülür (*el-Furûk*, I, 35-104). Karâfî haberi, "doğrulanma (tasdik) veya yalanlanma (tekzip) ihtimali bulunan söz" diye tanımlarken inşâyı "kendisiyle delâlet ettiği (medlûl) veya ilgili olduğu (müteallak) husus vücuda gelen söz" olarak tarif etmektedir. Buna göre haber doğrulanma veya yalanlanmayı kabul eden söz olurken inşâ, söylenmesiyle birlikte medlûlü veya müteallakını var kılan söz olduğu için doğrulanıp yalanlanma ihtimali taşımaz. Diğer bir anlatımla inşâî ifade, onu söylemeye ehil biri tarafından makamında söylendiğinde medlûlünü zorunlu olarak var kılar. Karâfî, tekzip ve tasdikı kizb ve sıdktan ayırarak tekzip ve tasdikın varlıkla ilgili bir ifade şekli olduğunu, buna karşılık kizb ve sıdkın haberin konusuna mutabakatla ilgili bulunduğunu söyler. Bunu söylerken de haber, haber veren, hakkında haber verilen ve muhatapı birbirinden ayırır. Buna göre tekzip ve tasdik, haberle muhatap veya haber veren arasındaki ilişkide, sıdk ve kizb ise haberle hakkında haber verilen arasındaki ilişkide ortaya çıkar. Ancak inşâî ifadeler doğrulanma ve yalanlanmanın konusu olmazken geçerli olup olmadığının söz edilebilir. Meselâ satım akidindeki "aldım-sattım" ifadeleri, uygun şahıslar tarafından uygun şartlarda söylenmeleriyle geçerli, geçerli olmaları ile birlikte alma-satma fiili de gerçekleşmiş olur.

İnşâî ifadeler, doğrudan doğruya telaffuzlarıyla gerçekleştirilen bazı fiillerin geçerliliğiyle alâkalı olarak fûrû-i fikhin da konusunu teşkil eder. Bu yönden sözle gerçekleştirilen bütün fiiller, meselâ bir şahsın kadı olarak tayini, yetkili şahıs tarafından kadı tayin edilecek olan şahsa yönelik bir şekilde, "Seni kadı tayin ettim" veya, "Seni kadılığa getirdim" demesinden veya bunu yazılı olarak bildirmesinden ibaret olan bir ifade ile gerçekleştirilmektedir (Mâverîdî, XVI, 22-23). Bu ifadenin söylenmesiyle anlamı, medlûlü veya müteallak olan "bir şahsın kadı olarak tayini" gerçekleşmiş olur. Aynı şekilde siyerin önemli konulardan biri olan "eman" meselesinde de bir müslüman tarafından harbîlere eman anlamına gelen bir söz söylendikten sonra bu sözle birlikte, bu söze muhatap olanların malları ve canları konusunda ismet ve hukukî geçerlilik ortaya çıkmaktadır (Şemsüleimme es-Serahsî, *Şerhu's-Siyer'i'l-kebir*, I, 258). Buna göre fûrû kitaplarının akidler, nikâh (meselâ bk. İbnü'l-Hümâm, III, 190-191) ve yemin gibi bölümlerinde akidlerin, kendilerini ifade eden sözün (icap ve kabul) uygun şartlarda ve uygun şahıslar tarafından söylenmesiyle gerçekleştiği belirtilerek sözlü olarak gerçekleştirilen fiillerin geçerlilik şartları üzerinde durulur (a.g.e., V, 58).

BİBLİYOGRAFYA :

Hibetullah b. Selâme, *en-Nâsih ve'l-mensûh* (Vâhidî, *Esbâbü'n-nüzûl* içinde), Kahire, ts. (Mektebetü's-sekâfeti'd-dîniyye), s. 23-24; Debûsî, *Takvîmü'l-edille*, Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 690, vr. 13; Mâverîdî, *el-Hâvî'l-kebir* (nşr. Ali M. Muavvâz – Âdil Ahmed Abdülmecûd), Beyrut 1414/1994, XVI, 22-23; Şemsüleimme es-Serahsî, *Şerhu's-Siyer'i'l-kebir* (nşr. Selâhadîn el-Müneccid), Kahire 1971, I, 252, 258; a.mlf., *el-Uşûl* (nşr. Ebû'l-Vefâ el-Efgânî), Haydarâbâd 1372 → Beyrut 1973, I, 11, 60-65, 78-79; Ebû'l-Muzaffer es-Sem'ânî, *Kavâli'ul-edille fi'l-uşûl* (nşr. M. Hasan eş-Şâfiî), Beyrut 1997, I, 50; Ebû'l-Vefâ İbn Akil, *el-Vâzih fi şî'ulî'l-fıkḥ* (nşr. G. Makdisî), Beyrut 1417/1996, I, 54-58, 111; Karâfî, *el-Furûk*, Beyrut 1998, I, 35-104; İbn Haldûn, *Muḥaddime*, I, 331; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, Beyrut, ts. (Dârü'l-fikr), III, 190-191; V, 58; Ebû'l-Bekâ, *el-Külliyât*, s. 197-198.

TAHSİN GÖRGÜN

İNŞÂD (الإنشاد)

Topluluk karşısında
usulüne uygun şiir okuma.

Manzum anlatımın ses ve anlam olarak nesre göre daha işlenmiş ve özenilmiş olması, şiiri yalnız kendisi için okuyanın bile yüksek sesle okuması gerektiği kanaatini

ortaya koymuş, bu kanaat, şiirin okunmasıyla ilgili birtakım kuralların oluşmasına yol açmıştır. İnşâd, topluluk karşısında şiiri bu kurallara göre okuma sanatıdır. Yakın anlamda kullanılan "diksiyon" kelimesi ise şiirle beraber tiyatro metnlerinin de "gerekli jest ve mimiklerle okunması" mânasına gelir. Bir manzumenin gerçek güzelliği konuya uygun vurgulama, tonlama, hatta jest ve mimiklerin dinleyiciye tesir edecek şekilde kullanılması sayesinde ortaya çıkabilir. Şiirin ruhuna hâkim olmak, veznin taktiğinde aşırıya gitmemek, anlamın gerektirdiği tonlamayı yapmak, nidâ, istifham, tecrid ve kinaye gibi sanatların bulunduğu yerlerde bunu hissettirecek şekilde sesin âhenliğini düzenlemek vb. inşâdın belli başlı kuralları arasında sayılabilir. Bir şiirin etki gücü inşâdın başarısına bağlı olduğu için şiir okurken sesle bedenî âhenkliği biçimde hareket etmesi gerekir. Abartılı jestlerle bağırıma varan tonlamalar şiirin güzelliğini yok eder.

Şiir, muhtevasındaki duygu, düşünce ve hayallerin muhataba aktarılmasıyla hedefine ulaşır. Bu sebeple tarihin her döneminde güzel inşâda önem verilmiştir. Eski toplum ve medeniyetlerin pek çoğunda şairin aynı zamanda hatip veya din adamı olması yahut toplumsal törenlerde şiir tegannisi inşâdın etkileme özelliğiyle yakından ilgilidir. Şiir formunda ifade edilen sözlerin toplumu yönlendirmedeki başarısı da ancak güzel inşâd ile mümkündür. Bunun en seçkin örnekleri Câhiliye devrinde Ukâz panayırında görülmüştür.

Osmanlı şairlerinin şiir meclislerinde inşâdın önemli bir yeri vardır. Tezkirelerde sık sık sözü edilen şiir sohbetlerinde (İpekten, s. 229-237) münâvebe ile okunan gazeller, müşââre fasılları, hiciv, nükte, hezliyyât vb. mizahî manzumelerde inşâd ön plana çıkmış, halk şairlerinin atışmalarında ve semâî kahvehanelerindeki şiir meclislerinde de inşâd bir tür şiir eğitimi olarak görülmüştür. Bilhassa topluluk huzurunda okunan didaktik veya hamâsî manzumelerin amacına ulaşması ancak inşâdın güzelliğiyle mümkündür. Tanzimat yıllarından itibaren bunun daha da önem kazandığı ve Encümen-i Şuarâ gibi şiir meclislerinde divan şiirinin yanında Avrupaî tarzda yazılmış şiirlerin de inşâd kaidelerine hassasiyet gösterildiği bilinmektedir (Özgül, s. 8-23). Eski zamanların içkili şiir sohbetlerindeki inşâd geleceği (Refik Ahmed, s. 201) bu yıllarda da devam eder ve bu tutum, modern Türk

edebiyatı eğitimine güzel şiir okuma kuralları şeklinde yansır.

İnşâdın nitelikleriyle XIX. yüzyılın sonlarında yetişen şairlerin inşâd metotları hakkında en geniş bilgileri Ahmed Râsim verir (bk. bibl.). Onun "tavr-ı inşâd, tarz-ı inşâd, mehâbet-i inşâd" diye adlandırdığı sesli şiir okuma şekilleri, günümüz iletişim araçlarında sesli ve görüntülü kayıtlar şeklinde devam etmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ahmed Râsim, *Matbûât Hâtıralarından: Muḥarrir, Şair, Edib*, İstanbul 1924, s. 106-108; Refik Ahmed [Sevengil], *İstanbul Nasıl Eğleniyordu?*, İstanbul 1927, s. 201; M. Nihat Özön, *Edebiyat ve Tenkid Sözlüğü*, İstanbul 1954, s. 137; S. Kemal Karaalioglu, *Türkçe ve Edebiyat Sözlüğü*, İstanbul 1962, s. 74; Tâhirülmevlevî, *Edebiyat Lûgatı*, İstanbul 1973, s. 66-67; L. Sami Akalın, *Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1984, s. 145; Metin Kayahan Özgül, *Hersekli Arif Hikmet*, Ankara 1987, s. 8-23; İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, Ankara 1995, s. 283; Halûk İpekten, *Divan Edebiyatında Edebî Muhitler*, İstanbul 1996, s. 229-250; Erdoğan Erbay, *Eskiler ve Yeniler: Tanzimat ve Servet-i Fünun Neslinin Divan Edebiyatına Bakışı*, Erzurum 1997, s. 109, 111, 114; Mehmet Kaplan, "Yüksek Sesle Okunan Şiir", *Hareket*, sy. 7, İstanbul 1947, s. 8-9.

İSKENDER PALA

İNŞALLAH (إن شاء الله)

Yapılacak her işin
ilâhî irade ve izne bağlı olarak
gerçekleşebileceğini belirtmek amacıyla
işin öncesinde söylenmesi gereken
bir söz.

Arapça'da şart edatı olan in ile "dilemek, istemek" anlamındaki şey kökünden türeyen şâe fiili ve lafza-i celâlden meydana gelmiş olup "Allah dilerse" demektir. Kur'an-ı Kerim'de Hz. Peygamber'e, Allah'ın dilemesine bağlamadıkça hiçbir şey hakkında, "Şunu yarın yapacağım" dememesi emredilmiştir (el-Kehf 18/23-24). Kur'an'da, her işin ilâhî iradeye bağlı olduğunu bildiren pek çok âyet bulunduğu gibi (M. F. Abdülbâkî, "şâ'e" md.) doğrudan doğruya inşallah tabirinin yer aldığı beş âyet mevcuttur. Bu âyetlerde Hz. Yûsuf'un ebeveynine ve kardeşlerine (Yûsuf 12/99), Hz. Mûsâ'nın Hızır'a (el-Kehf 18/69), Hz. Şuayb'ın sekiz yıl yanında çalışmasını istediği Mûsâ'ya (el-Kasas 28/27) hitap ederken inşallah dediği, Hz. İsmâil'in de kendisini rûyasında boğazladığını gören babasına Allah dilediği takdirde sabredenlerden olacağını söylediği (es-Sâffât 37/102) ve Hudeybiye'den